

FATİH KERİMÎ’NİN ESERLERİNDEN HAREKETLE KARIŞIK DİLLİ UNSURLAR¹**Cihan ÇAKMAK²****ÖZET**

XIX. ve XX. yüzyıllar arasında Dünyadaki ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak birtakım fikir hareketleri ortaya çıkmıştır. Türk Dünyası başta olmak üzere bilhassa Kazan Tatarları ve İdil-Ural coğrafyasında ortaya çıkan ve ceditçilik adı verilen yenilik hareketleri başta eğitim olmak üzere hayatın her alanında kendini hissettirmeye başlamıştır. Kıımlı İsmail Bey Gaspıralı'nın “Dilde, işte, fikirde birlik” idealiyle önderliğini yaptığı ceditçilik hareketleri kendini matbuat ve eğitim alanında yoğun bir şekilde göstermiştir. Bu amaçla açılan usul-i cedit okullar cehaletle mücadele etmede en önemli araç olarak kullanılmıştır. Gaspıralı'nın çizgisini takip eden Fatih Kerimî, Kazan Tatarları arasındaki ceditçilik faaliyetlerinin en önemli isimlerinden biridir. Fatih Kerimî, eserlerinde İstanbul'da eğitim almanın da etkisiyle sade ve yalın bir Osmanlı Türkçesi kullanmıştır. Bu çalışmada Fatih Kerimî'nin “Hıyal Mı? Hakıykat Mı?” adlı eserindeki karışık dillilik özelliği taşıyan dil verileri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fatih Kerimî, İsmail Gaspıralı, ceditçilik, karışık dillilik.

MULTILINGUISTIC ELEMENTS AT THE WORKS OF FATİH KERİMİ**ABSTRACT**

A number of ideas have emerged depending on economic, political and social developments in the world between the 19th and 20th centuries. Innovation movements called as Jadidism, together with the Turkish World and especially in Kazan Tatars and Idil-Ural geography, have begun to be felt in every aspect of life, especially in education. The Crimean Ismail Bey has shown intensively in the field of printing and education at the Gaspıralı's self-guided movements, led by the ideal of "unity in language, work and thought". For this purpose, cedit schools were opened as the most important agent in order to fight against illiteracy. Fatih Kerimî, who follows Gaspıralı's steps, is one of the most important names of cedit activities among the Kazan Tatars. Fatih Kerimî used a plain and simple Ottoman Turkish because of the influence of his being educated in Istanbul. In this study, Fatih Kerimî's "Hıyal Mı? Hakıykat Mı?" will be presented with linguistic data bearing multilinguistic features.

Key Words: Fatih Kerimî, İsmail Gaspıralı, jadidism, multilingualism.

¹ Bu makale yazarın Fatih Kerimî'nin *Hıyal Mı? Hakıykat Mı? ve Andan Bundan Eserleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Fatma Özkan, Ankara 2014) başlıklı Doktora tezinden kısmi değişiklikler ve eklemeler yapılarak kaleme alınmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, cihancakmak1818@gmail.com

GİRİŞ

XIX. yüzyılın başları gerek Dünyada gerekse Türklerin yaşadığı coğrafyalarda son derece önemli gelişmelere sahne olmuştur. Dünyadaki siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler diğer tüm alanları da etkilemiştir. XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında bilhassa Türkistan coğrafyasında birtakım reform hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İdil-Ural coğrafyasında başlangıçta Abdunnasir Kursavi'nin önderliğini yaptığı ve din alanında başlayan yenileşme hareketleri daha sonra Şehabeddin Mercani¹ ile tarih alanında devam edecektir. *Ceditleşme* adını alacak söz konusu yenilikler Kazanlı dilci Kayyum Nasırî'nin² öncülüğünü yapacağı dil alanında devam edecektir.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde dalga dalga büyüyen yenilikçilik akımı hayatın her alanında gelişme göstermiştir. Özellikle matbuat ve eğitim alanında ağırlık kazanan Ceditçilik faaliyetleri *usul-i cedit* adı verilen okulların açılmasına olanak sağlamıştır.

Ceditçilik hareketinin önderi konumundaki isim hiç şüphesiz İsmail Bey Gaspıralı'dır. "*Dilde, işte, fikirde birlik*" idealiyle yola çıkan Gaspıralı bu uğurda büyük işler başarmış, ömrünü bu uğurda tüketmiş büyük bir fikir adamıdır. Dünya üzerindeki Türklerin bir ve bütünlüğünü arzulayan Gaspıralı amaçlarını gerçekleştirmek için iki faaliyet alanı

¹Kazan Tatarları arasında ceditleşmenin tarih alanındaki öncüsü olan Şehabeddin Mercani'nin en önemli eseri Şimal Türklerinin tarihini ele alan "*Müstefâdü'l-ahbâr fi ahvâli Kazan ve Bulgar*" adlı kitabıdır. Bu eser Tatarlar arasında milli duyguların ve tarih sevgisinin oluşmasında son derece etkili olmuştur (Taymas 1966: 130).

²"Kazan Türklerinin kültür ve fikir hayatındaki 'Yeni Devir'in öncülerinden biri, şüphesiz muharrir ve inceleyici Kayyum Nasırî'dir. 1824 senesinde doğmuştur. Kayyum efendi daha medresede iken Rusça okumaya başlamış (çünkü o devirde medrese talebeleri için Rusça okuma ayıp sayılıyordu); sonraları bazı Rus okullarında Türkçe öğretmenliği görevi almıştır. 1872 senesinde Kazanda, Türklerden ilk mekteplere Rusça öğretmenleri yetiştirmek amacıyla 'Rus-Tatar Öğretmen mektebi' (Russko-tatarskayaucitel'skayaşkola) açılmıştı ki, bu okulun sonraları tanınmış Türkolog olan müdürü Wilhelm Radloff, ertesi sene Kayyum Nasırî'yi bu mektep yanındaki tatbikat ilkokuluna Rusça öğretmeni (uçitel) almıştır. Nasırî'ye şimal Türk tarihinde önemli bir mevki kazandıran iş, onun muharrirlik ve araştırmacılık faaliyeti olmuştur. O, Rus bilim ve fikir muhitleriyle temas neticesinde, yeni zihniyet, yeni düşünüş, yeni hayat görüşü ve yeni usuller edinmişti. Kayyum Nasırî şaşılacak bir gayretle Türkçe eserler yazmaya başlamış ve son demlerine kadar büyük bir sebat ve metanetle bu yolda devam etmiştir. Nasırî, ilkin dini mahiyette bir risale yazmış idiyse de onun ilk defa basılan eseri bu olmayıp, Ruslara Türkçeyi öğretmek maksadıyla yazılan 'Nahiv kitabı'dır ki, bu eser 1860 senesinde neşrolunmuştur. Kayyum Nasırî bir yandan üniversite muhitindeki bilim ve düşünce sahibi kimseler ile görüştüğü gibi, öte yandan, Türkleri Ruslaştırmak peşinde koşan misyoner papazlar ile de temaslarda bulunmuştur. İşte bu temaslardan tesiriyle 'milliyet', onun ruhunda hem bir his, hem bir fikir olarak belirmiş ve gittikçe kuvvetlenmiştir. O, kendisini mensup olduğu Kazan Türklerini sadece bir Müslüman olmayıp bir 'millet' de olduğu kanaatine varmıştır. Bu milletin, kaideleri, özlükleri ve incelikleri bulunan bir dili vardı; bu halkın, bir halk edebiyatı, efsaneleri, inanışları yani folkloru vardı. Bir de bu Türk kavminin, artık dünyanın gidişlerinden, yeni hayat bilgilerinden ve asri fikirlerinden haberdar olması gerekiyordu ve nihayet bu kavim, devletin resmi dilini öğrenmeliydi; beraberinde yaşadığı Rus kavmini de tanımalıydı. Kazan Türkçesinin gramerini yazmış, imla ve inşa kaide ve usullerini tesbit etmekle uğraşmış, sözlüğünü yazmış ve bunları yazarken Türkçe kökten bir yığın terimler ortaya atmıştır; büyük bir gayretle, Kazan Türk folkloru eserlerini toplamış ve neşrettirmiştir. Rus tarihine dair dahi küçük bir eser neşretmiş, riyaziyat, tabiiyat, tarih, coğrafya, anatomi, fizyoloji, eğitim, sağlık bilgisi, nebatat bilimi (botanik), hatta açılış sanatı üzerine eserler yazmıştır. Nasırî, Türk Dünyasının en çok yazı yazan ve yazdıklarını bastırıp yayınlamaya muvaffak olan bir muharrirdir. Yalnız matbu eserlerinin sayısı 40'tan fazla olup bunların sahifesi 4 bine çıkmaktadır. O 'Tatar dili' dediği Kazan Türkçesinin bağımsız bir dil olduğunu iddia ederek, eserlerini hep bu diyelek ile yazmaya özeniyorsa da gene Osmanlı ve Çağatay kitap dillerinin tesirinden kurtulamamıştır ve Türk yazı dilinin Arap ve Fars dillerinin yardımına muhtaç olduğunu kabul etmiştir. Kayyum Nasırî'nin dil alanındaki Lehçe-i Tatari'si meydandıdır. Kazan Türkçesinin gramerine dair 'Enmuzec' adlı bir eser yazmış ve 'Kavaid-i Kitabet' isimli eserinde imla ve inşa kaideleri vermeye çalışmıştır. Kayyum Nasırî aynı zamanda bir eğitimcidir; kendisi bizzat hocalık etmiş, birçok mektep kitaplarını yazmış, eğitim öğretim hakkında bazı düşünce ve kanaatler ileri sürmüştür. 1902 yılında Kazan şehrinde ölmüştür." (Taymas 1966: 121-130).

benimsemiştir: *matbuat ve eğitim*. Bu amaçla ilk olarak St. Petersburg'da eşinin ziynet ve altınlarını bozdurmak suretiyle eski bir matbaa makinesi satın alır. Böylelikle ilk gazete faaliyetlerini gerçekleştirebilecektir. Gaspıralı'nın *Tercüman* adını verdiği ve iki dilde yayımlanan (Rusça ve Türkçe) gazete 30 yılı aşkın bir süre Türk Dünyasının tamamında okunan önemli bir yayın organı olmuştur. Gazetesinin Türklerin yaşadığı geniş coğrafyalarda okunmasını isteyen Gaspıralı bu amaçla *Tercüman*'da sadeleştirilmiş bir Osmanlı Türkçesi kullanmıştır. Gaspıralı matbuat faaliyetlerinin yanında cehaletle de mücadele etmeyi gaye edinmiştir. Bu amaçla açtığı ve *usul-i cedit* adını verdiği okullarda hızlı bir okuma-yazma seferberliği başlatmıştır. Usul-i cedit okullar kısa sürede tüm Türkistan'da yayılmış ve bu alanda önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Fatih Kerimî'nin fikri yapısının şekillenmesinde ilk olarak babası İman Kerimî'nin ardından da İsmail Gaspıralı'nın etkisi olmuştur. Çocuk yaşlarda medrese tahsili alan Kerimî, ardından Rus mektebine gitmiş ve Batı dünyasına ait edebi eserleri okumuştur.

Bilindiği gibi Halifelik nüfuzuna sahip payitaht bilhassa Türkistanlı Hacıların, Hacca giderken ziyaret ettikleri önemli bir merkezdi. Bu durum Osmanlı Türkiye'si ile Türkistan ilişkilerini sürekli sıcak tutmuş, Türkistan'dan gelen Hacılar ülkelerine dönerken burada basılan fikri ve edebi eserleri memleketlerine götürmüşlerdir.

Zeki fakat ekonomik açıdan zorluk yaşayan Türkistanlı ailelerin çocukları İstanbul'a eğitim almak üzere gönderiliyordu. İşte bu çocuklardan biri olan Fatih Kerimî eğitim hayatının önemli bir bölümünü İstanbul'da geçirecekti. Fatih Kerimî'nin fikri yapısının oluşmasında İstanbul'da aldığı eğitimin büyük tesiri olmuştur. Özellikle Ahmed Mithat Efendi, Kerimî'ye önemli ölçüde destek olmuş, Mekteb-i Mülkiye'de eğitim almasını sağlamıştır³. Osmanlı Devleti içindeki edebi, fikri ve siyasi ortamı sonuna kadar teneffüs eden Kerimî, Balkan Savaşı'nın başladığı yıllarda bizzat cepheye giderek olayları izlemiştir. Bu izlenimlerini daha sonra *İstanbul Mektupları*⁴ adıyla neşredecektir. Kerimî, eserlerinde sade ve anlaşılır bir İstanbul Türkçesi kullanmıştır. Şüphesiz bu tercihinde İstanbul'da aldığı eğitimin yanı sıra Gaspıralı'nın "Dilde, işte, fikirde birlik" ideallerini benimsemiş bir aydın olması da etkili olmuştur.

Dilde mahallileşme akımını savunan ve Tatarca'nın edebi dil olması için yoğun çaba sarfeden Kayyum Nasirî ve Abdullah Tukay'ın aksine Kerimî'nin eserlerinde sade bir dil anlayışı hâkimdir. Kerimî'nin eserlerini okurken adeta bir İstanbul Türkçesi metnini okuyor hissine kapılırız.

AMAÇ

Çalışmamızın amacı Fatih Kerimî'nin *Hıyal Mı? Hakikat Mi?* adlı eserinde karşımıza çıkan *karışık dilli* unsurlardır. Eserin 1908'de yazılmış Klasik Arap harfli nüshası ile 1996'da yazılan Kiril harfli nüshası karşılaştırıldığında *ol-* fillinin kimi zaman *ol-* kimi zaman da *bul-*

³Daha geniş bilgi için bkz. GÖKÇEK, F. (1999) Ahmet Mithat Efendi'den Fatih Kerimî'ye Mektuplar. *İlmi Araştırmalar*, 8.

⁴Daha geniş bilgi için bkz. GÖKÇEK, F. (1998) Tatar Edibi Fatih Kerimî ve İstanbul Mektupları Adlı Eseri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5, 77-86.

şeklinde kaydedildiği tespit edilmiştir. Türkoloji literatüründe karışık dillilik⁵ veya *olga-bolga dili* olarak bilinen verilere benzer bir şekilde yazarın eserinde hem Batı Türkçesinde hem de Doğu Türkçesinde kullanıldığı gibi *ol-/bul-* fiillerine bir arada yer vermesi oldukça önemlidir.⁶ Çalışmanın sonuç kısmında söz konusu yazım farklılıkları sayısal veriler ve grafiklerle ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilecek, buradan hareketle Kazan-Tatarlarının önde gelen reformistlerinden Fatih Kerimî'nin dil ve üslup özellikleri ile ilgili verilere ulaşılmaya çalışılacaktır.

YÖNTEM

“Bu çalışmanın ana malzemesini Fatih Kerimî'nin *Hıyal mı Hakikat mi* adlı romanı oluşturmaktadır. *Hıyal mı Hakikat mi* 1908 yılında neşredilmiştir. Klasik Arap alfabesiyle kaleme alınan bu eserlerde Osmanlı Türkçesinin etkisi yoğun olarak kendini göstermektedir. Arap harfli *Hıyal mı Hakikat mi*'nin 1996 tarihli Kiril harfli nüshasının da elimizde bulunması çalışmamıza mukayese imkanı vermiştir. Okunamayan kelimelerin tespitinde ve imlasında Kiril harfli nüshadan da yararlanılmıştır. Burada hemen şunu belirtmek gerekir ki incelememizde 1907 ve 1908 yılında neşredilmiş Arap harfli metinleri esas aldık. *Sonuç* kısmında ise metinlerden elde ettiğimiz veriler maddeler halinde listelenmiştir.” (Çakmak 2014: 3)

İNCELEME

Fatih Kerimî'nin *Hıyal mı? Hakikat mi?* adlı eseri söz varlığı açısından metinde 209'ü özel ad olmak üzere toplam 4359 kelime tespit edilmiştir. İncelemede bu 209 özel adın dışındaki 4359 kelime söz varlığı olarak esas alındı. Toplam söz varlığının 3705'ini isimler, 654'ünü ise fiiller oluşturmaktadır.

Çalışmada elde edilen en önemli veri Fatih Kerimî'nin *Hıyal mı? Hakikat mi?* adlı eserindeki karışık dilli unsurlardır. *Hıyal mı? Hakikat mi?*'nin klasik Arap harfli metninde kullanılan örnekler parantez içinde satır numaralarıyla kaydedilmiştir. Bu metinlerde bir yandan *ol-* fiili kullanılırken diğer yandan *bul-* fiiline yer verilmiştir. Eserde yer alan karışık dilli öğeler aşağıdaki tabloda toplu halde listelenmiştir:

⁵Daha geniş bilgi için bkz. Zeynep Korkmaz (1991). “Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri ve Özellikleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 55-64, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁶Türkoloji literatüründe karışık dillilik veya *olga-bolga dili* olarak tesmiye edilen meseleye ilk kez Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dair” başlıklı makalesiyle değinmiştir. Karışık dilli eserler olarak adlandırılan *Behcetü'l-Hadâik*, *Kuduri Tercümesi*, *Şerhü'l-menar* gibi eserler gerek fonetik gerekse de morfolojik bakımdan Eski Türkçe ile Oğuzca'ya ait özellikleri bir arada taşımaktadır. Karışık dilliliğe birkaç örnek verecek olursak;

1. Bu eserlerde *b-* > *v-* değişimin bakımından Oğuzca'da kelime başı *v* sesinin *b* ile imla edilmesi: *bar*, *barmaga*, *bolsun* vb.

2. *b->m-* değişimi bakımından hem *m*'nin hem de *b*'nin kullanılması. Oğuzca *b* tarafından.

3. *t->d-* değişimi bakımından her iki ses birlikte kullanılmıştır. *taş*, *tavar*, *dürlü* vb.

4. Birden fazla heceye sahip kelimelerin sonundaki *g/ğ*'nin kısmen korunması (Korkmaz 1991: 55-56).

Hıyalmı Hakıykatmi (Kazan-1908) Klasik Arap Harfli Metin	Hıyalmı Hakıykatmi (Kazan-1996) Kiril Harfli Metin⁷
<i>oldı (9)</i>	<i>buldı</i>
<i>oldığından (10)</i>	<i>buldığınnan</i>
<i>olan (12)</i>	<i>bulđan</i>
<i>tüşmez (35)</i>	<i>tüşmes</i>
<i>taptalmaz (39)</i>	<i>taptalmas</i>
<i>ülgürmez (54)</i>	<i>ülgürmes</i>
<i>olup (63)</i>	<i>bulıp</i>
<i>olmadığından (63)</i>	<i>bulmadığınnan</i>
<i>oldığından (75)</i>	<i>buldığınnan</i>
<i>olan (77)</i>	<i>bulđan</i>
<i>oldığını (77)</i>	<i>buldığın</i>
<i>var (78)</i>	<i>bar</i>
<i>olduğlarını (80)</i>	<i>bulduđların</i>
<i>olarak (84)</i>	<i>bularak</i>
<i>varaçađ (89)</i>	<i>baraçađ</i>
<i>olup (92)</i>	<i>bulıp</i>
<i>olan (94)</i>	<i>bulđan</i>
<i>bilen (101)</i>	<i>bilgen</i>
<i>varlığını (105)</i>	<i>barlığın</i>
<i>Piterburđa (113)</i>	<i>Piterburgđa</i>
<i>olup (116)</i>	<i>bulıp</i>

⁷ “Söz konusu metin Fatih Kerimî'nin *Murza Kızı Fatıyma* adlı *Seçme Eserler*'inin (Saylanma Eserler) içinde yer alan yedi hikayeden biridir. *Hıyalmı Hakıykatmi*'den başka kitapta *Şekirt ile Student* (s. 30-56), *Nuretdin Hefle* (s. 56-79), *Murza Kızı Fatıyma* (s. 80-118), *Avrupa Seyahetnamesi* (s. 150-311) ve *Kırımğa Seyahet* (s. 311-412) adlı metinler yer almaktadır. Türk edebiyatında Ahmet Mithat Efendi'nin Fatma Aliye Hanımla birlikte yazdıkları *Hayal ve Hakikat* adlı bir eser de bulunmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Mithat Efendi, Fatma Aliye Hanım (2014). *Hayal ve Hakikat* (Haz. Semih Dođan), İstanbul: Dergâh Yay.” (Çakmak 2014: 19).

<i>olan (119)</i>	<i>bulğan</i>
<i>var (123)</i>	<i>bar</i>
<i>varlığını (127)</i>	<i>barlığını</i>
<i>olupolmav (129)</i>	<i>bulup-bulmav</i>
<i>olmadı (137)</i>	<i>bulmadı</i>
<i>olan (138)</i>	<i>bulğan</i>
<i>oldı (140)</i>	<i>buldı</i>
<i>olmuş (141)</i>	<i>bulmuş</i>
<i>virđi (147)</i>	<i>birdi</i>
<i>varup (155)</i>	<i>barıp</i>
<i>olup (158)</i>	<i>bulup</i>
<i>virşün (159)</i>	<i>birsün</i>
<i>uturmaz (159)</i>	<i>utırmaz</i>
<i>değilmı (160)</i>	<i>tüğülmı</i>
<i>virđikden (161)</i>	<i>birdikinnen</i>
<i>oldığından (175)</i>	<i>uldıgınnan</i>
<i>oldığını (185)</i>	<i>buldıgın</i>
<i>olup (192)</i>	<i>bulup</i>
<i>oldığını (194)</i>	<i>buldıgın</i>
<i>oldığından (206)</i>	<i>buldıgınnan</i>
<i>var (207)</i>	<i>bar</i>
<i>olup (207)</i>	<i>bulup</i>
<i>Piterburğa (207)</i>	<i>Piterburğka</i>
<i>oldığını (218)</i>	<i>buldıgın</i>
<i>oldığı (242)</i>	<i>buldığı</i>
<i>var (257)</i>	<i>bar</i>
<i>tilemez (260)</i>	<i>tilemes</i>
<i>tilemez (264)</i>	<i>tilemes</i>
<i>virılmekte (267)</i>	<i>birılmekte</i>

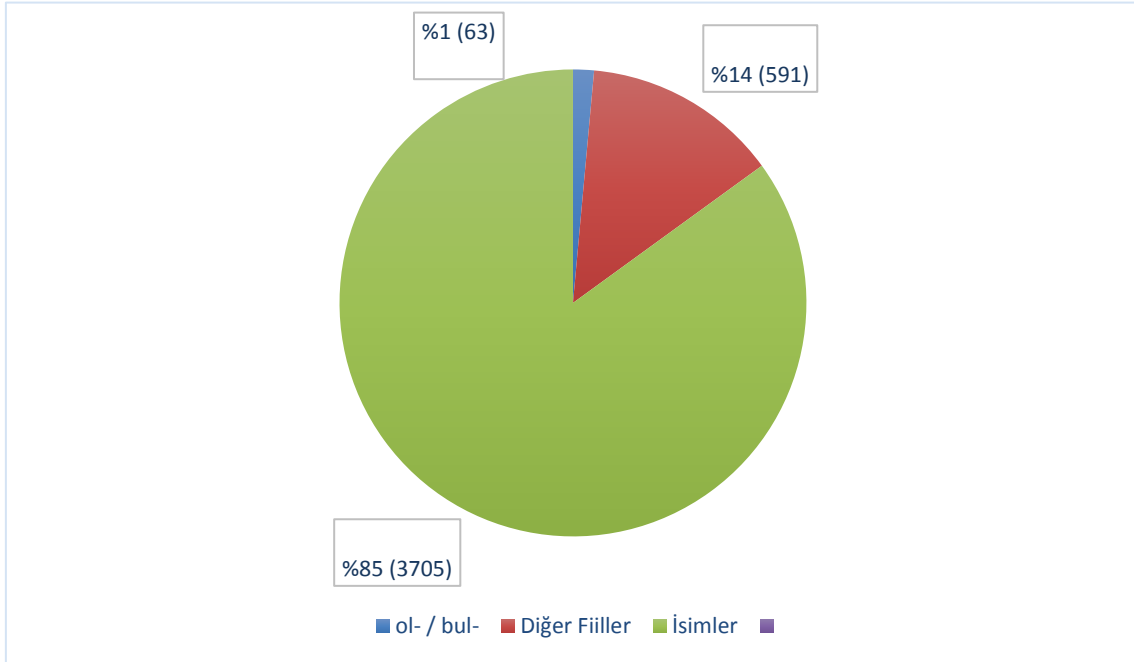
<i>virile (270)</i>	<i>birile</i>
<i>olsa (271)</i>	<i>bulsa</i>
<i>olsa (275)</i>	<i>bulsa</i>
<i>viridike (278)</i>	<i>birdike</i>
<i>olup (281)</i>	<i>bulup</i>
<i>olup (285)</i>	<i>bulup</i>
<i>olup (290)</i>	<i>bulup</i>
<i>olup (300)</i>	<i>bulup</i>
<i>oldi (303)</i>	<i>buldi</i>
<i>almazsınız (305)</i>	<i>almassınız</i>
<i>oldigini (313)</i>	<i>buldigin</i>
<i>olan (316)</i>	<i>bulgan</i>
<i>olmaz (316)</i>	<i>bulmas</i>
<i>olmaz (317)</i>	<i>bulmas</i>
<i>oldukca (355)</i>	<i>buldikca</i>
<i>var (356)</i>	<i>bar</i>
<i>oldigindan (357)</i>	<i>buldiginnan</i>
<i>olup (364)</i>	<i>bulup</i>
<i>oldigini (371)</i>	<i>buldigin</i>
<i>viridi (372)</i>	<i>birdi</i>
<i>virup (374)</i>	<i>birip</i>
<i>virilmekte (377)</i>	<i>birilmekte</i>
<i>olup (377)</i>	<i>bulup</i>
<i>olan (383)</i>	<i>bulgan</i>
<i>var (385)</i>	<i>bar</i>
<i>olarak (386)</i>	<i>bularak</i>
<i>olup (392)</i>	<i>bulup</i>
<i>olarak (395)</i>	<i>bularak</i>
<i>viridi (396)</i>	<i>birdi</i>

<i>var (403)</i>	<i>bar</i>
<i>olmuşdur (405)</i>	<i>bulmuştır</i>
<i>olmuşdur (418)</i>	<i>bulmuştır</i>
<i>var (441)</i>	<i>bar</i>
<i>var (444)</i>	<i>bar</i>
<i>var (454)</i>	<i>bar</i>
<i>olup (461)</i>	<i>bulup</i>
<i>olup (469)</i>	<i>bulup</i>
<i>vardır (472)</i>	<i>bardır</i>
<i>olan (472)</i>	<i>bulğan</i>
<i>olup (482)</i>	<i>bulup</i>
<i>viridiklerini (484)</i>	<i>birdiklerin</i>
<i>olup (486)</i>	<i>bulup</i>
<i>olmuşdur (488)</i>	<i>bulmuştır</i>
<i>olmasa (493)</i>	<i>bulmasa</i>
<i>var (511)</i>	<i>bar</i>
<i>kismez (512)</i>	<i>kismes</i>
<i>olaçak (513)</i>	<i>bulaçak</i>
<i>varmayaçağını (514)</i>	<i>barmayaçağın</i>
<i>kırmezden (535)</i>	<i>kirmesden</i>
<i>olan (624)</i>	<i>bulğan</i>
<i>Piterburga (637)</i>	<i>Piterburgğa</i>
<i>viridik (640)</i>	<i>birdik</i>
<i>olup (662)</i>	<i>bulup</i>
<i>olarak (694)</i>	<i>bularak</i>
<i>olup (699)</i>	<i>bulup</i>
<i>oldı (700)</i>	<i>buldı</i>

Yukarıdaki tablo dil verileri açısından incelendiğinde;

1. *ol-* ve *bul-* fiilleri 63 kez kullanılmıştır. Toplam söz varlığı dikkate alındığında 4359 kelimenin 309'unu özel adlar oluşturmaktadır. 209 özel adın dışarıda bırakırsak toplam söz varlığının 3705'ini isimler, 654'ünü ise fiiller oluşturmaktadır.

2. Diğer fiiller toplam söz varlığının %14'ünü (591 kelime), isimler ise %85'ini (3705 kelime) oluşturmaktadır. *ol-/bul-* fiili (63 kelime), toplam fiil sayısının % 1'ini teşkil etmektedir.

Şekil 1. Toplam Söz Varlığının Sayısal Dağılımı

4. *var / bar*: 12 örnekte hem *v*'li hem de *b*'li şekil tespit edilmiştir.
5. *ol- / bul-*: Toplam 63 kelimedede bir taraftan *ol-*; diğer taraftan da *bul-* şekli kullanılmıştır.
6. *-a ; -ğa /-ka*: 3 örnekte *-a* ve *-ğa /-ka* datifinin birlikte kullanıldığı görülmüştür.
7. *vir- / bir-*: 11 örnekte her iki kullanım da tespit edilmiştir.
8. *-GAN/-An*: 11 örnekte her iki partisip de kullanılmıştır.
9. *var-/bar-*: 2 örnekte hem *var-* hem de *bar-* fiilleri bir arada kullanılmıştır.

SONUÇ

İnceleme sonucunda metinde hem Doğu Türkçesi hem de Batı Türkçesine ait imla hususiyetleri bir arada yer almaktadır. Türkoloji literatüründe *olga-bolga* dili adıyla bilinen karışık dilli eserler çok sayıda çalışmaya konu olmuştur.

Fatih Kerimî genç yaşlardan itibaren İsmail Gaspıralı'nın tesirinde kalmış bir Tatar aydını olarak eserlerinde sade bir dil kullanmıştır. Bunda İstanbul'daki fikir muhitleriyle sürekli bir arada bulunmasının ve Ahmet Mithat Edendi ile olan yakın arkadaşlığının da etkisi göz ardı edilmemelidir. Kerimî bu bakımdan "sanat toplum içindir" anlayışını benimsemiş, yazılarıyla topluma faydalı olma amacı gütmüştür.

Yazarın *bul-* fiilinden ziyade *ol-* fiiline daha fazla yer vermesi Kerimî'nin geniş toplum kesimleri tarafından okunmak ve anlaşılacak istemesinin yanı sıra gençliğinde Osmanlı Türkiye'sinde eğitim almasının tesiri de göz ardı edilmemelidir. *ol-* ve *bul-* fiillerinin kullanım oranlarına dikkat edildiğinde *ol-* fiilinin yoğun bir şekilde kullanılmasında yazarın yetiştiği muhitin, fikri yapısının ve siyasî görüşünün etkisi göz ardı edilemez.

"Ayrıca XVII. ve XVIII. yüzyıllarda etkisi azalan Çağatay Türkçesine karşılık Osmanlı Türkçesinin bir yazı dili olarak bölgede adeta bir cazibe merkezi oluşturması etkili olmuştur. Yazı dilindeki bu etkileşim kültürel ve siyasal alanlarda da İstanbul ve Kazan arasındaki münasebetleri geliştirmiştir. XIX. ve XX. yüzyıllarda baş gösteren ceditçilik akımının da tesiriyle İdil-Ural coğrafyasında yetişen aydınlar bu iki kültür muhiti arasındaki etkileşimin artmasına büyük katkı sağlamışlardır." (Çakmak 2014: 421).

KAYNAKÇA

- Akpınar, Y., (2001). "Gaspıralı'nın Türk Diline Bakışı", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara, 12/1, s. 385-408.
- Akpınar, Y., (2003). *İsmail Gaspıralı (Roman ve Hikayeleri)*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akpınar, Y., (2004). *İsmail Gaspıralı II (Fikrî Eserleri)*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmeti (1987). "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişafına Dair", *Makaleler* (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.1, s. 311-318.
- Çakmak, C., (2014). Fatih Kerimî'nin Hıyal mı? Hakikat mi? ve Andan Bundan Eserleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çakmak, C., (2014). "İsmail Gaspıralı'nın Ceditçi Aydın Fatih Kerimî Üzerindeki Etkisi", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 284-293.
- Gökçek, F., (1998). "Tatar Edibi Fatih Kerimî ve İstanbul Mektupları Adlı Eseri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5,77-86.
- Kerimî, Fatih (1996). *Hıyal mı Hakikat mi, Morza Kızı Fatıma: Saylanma Eserler*, Kazan: Tataristan Kitap Neşriyatı, s. 118-148.

- Kerimî, Fatih (2016). *Mirza Kızı Fatıyma Seçme Eserler (Haz. Cihan Çakmak)* Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1991). "Eski Türk Yazı Dilinden Yeni Yazı Dillerine Geçiş Devri ve Özellikleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, s. 55-64.
- Taymas, A. Battal (1966). *Kazan Türkleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Uslu, Ayşen (2004). Tatar Edebiyatında Modern Hikâye ve Roman (XIX. Yüzyıl Sonları XX. Yüzyıl Başları). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.